

MATERIÁLIE

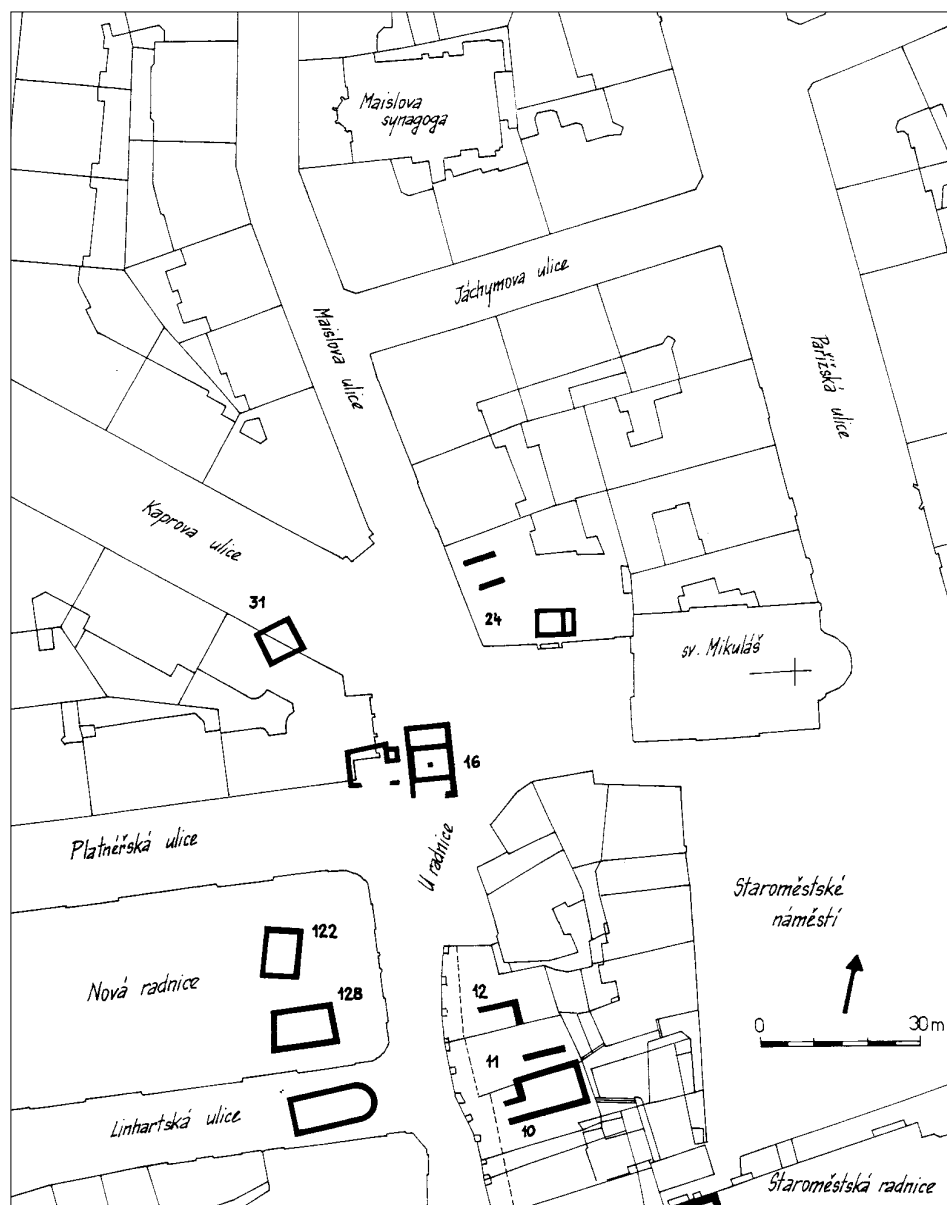
ZJIŠTĚNÍ ZÁCHODOVÉHO RIZALITU V ROMÁNSKÉM DOMĚ ČP. 16/I NA STARÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM

ZDENĚK DRAGOUN - JIŘÍ ŠKABRADA -
MICHAL TRYML

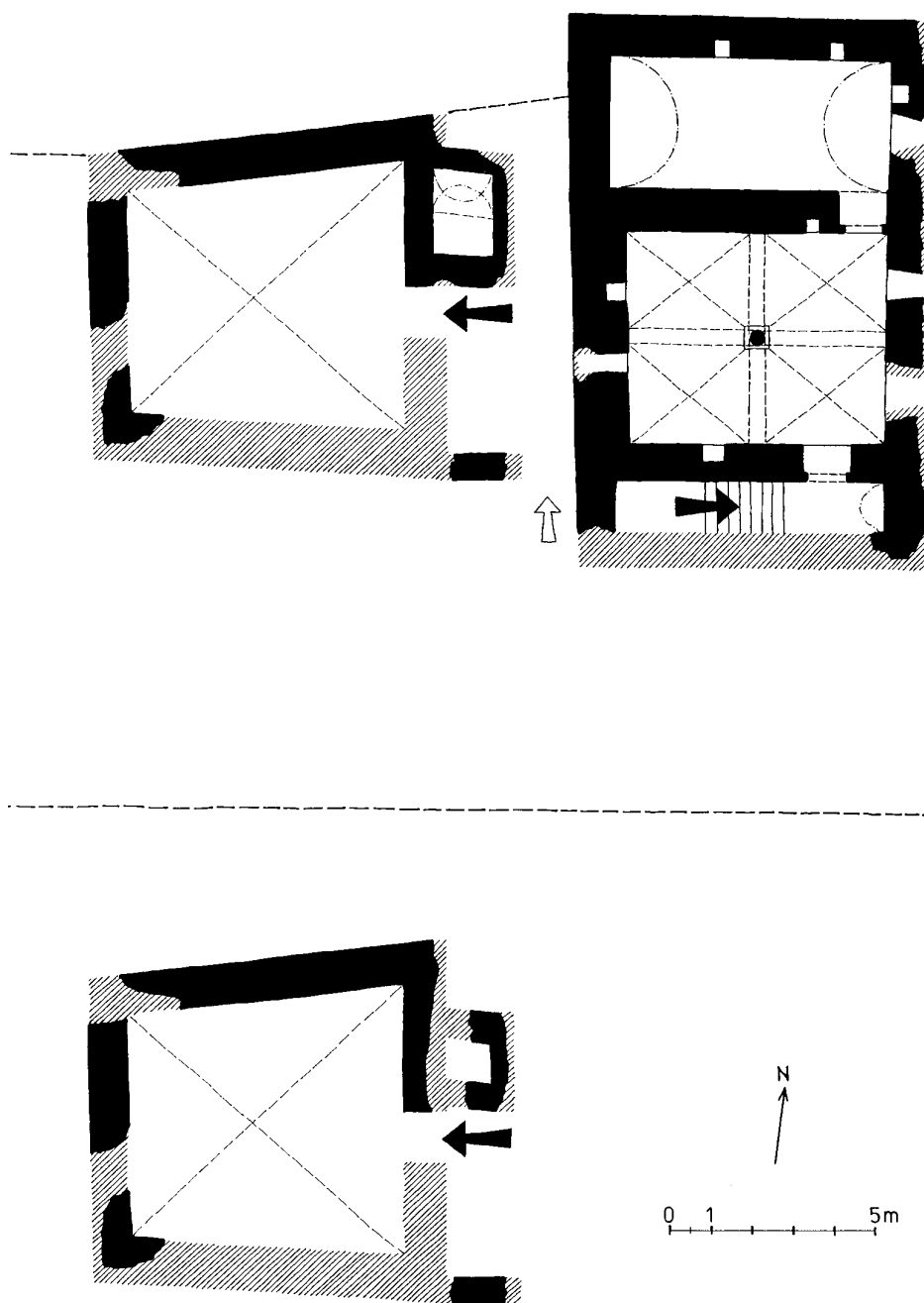
Románský dům číslo popisné 16/I v prostoru pod budovou pražského magistrátu na nároží Kaprovy ulice a ulice U radnice na Starém Městě pražském patří v mnoha ohledech k nejpozoruhodnějším z těchto pražských domů (obr. 1). Je od svého objevení vnímán jako jedna z nejvýstavnějších pražských raně středověkých obytných staveb. Základní charakteristika objektu předpokládá vznik ve dvou románských fázích. Starší z nich dnes tvoří téměř čtvercová místnost zaklenutá čtyřmi poli křížové klenby s pasy na střední sloup, jejíž východní strana stála v uliční čáře. Mladší fázi v dochovaných partiích představuje severní valeně klenutá místnost, jejíž jižní stěnu tvoří druhotně odhalené, původně do výkopu házené základové zdivo severní stěny centrální místnosti. Úzká jižní partie nemusela být samostatným vícepodlažním prostorem - mohlo jít pouze o zbytek zděné vstupní šíje, přiložené k jižní stěně původního jednoprostorového trojpodlažního domu.¹⁾

Na parcele předasanačního domu stála a částečně ještě stojí další kvádríková stavba. V jejím těsném západním sousedství, v hloubce parcely domu čp. 16/I, rozpoznal v r. 1926 R. Hlubinka jednoduchý, lehce lichoběžný půdorys románského ob-

jektu.²⁾ Nejpodrobněji se popisem objektu zabývá práce Čarkova.³⁾ V mladších dobách byla této stavbě věnována jen okrajová pozornost, přičemž byla konstatována výrazně vyšší úroveň jeho spodního podlaží ve srovnání se sousedním známějším objektem.⁴⁾ Ve vztahu k tomuto dvofázovému objektu bývá západní prostor interpretován jako třetí, nejmladší část románské zástavby parcely.⁵⁾ Výjimečnost existence dvou více méně samostatných románských objektů bezpochyby na jedné středověké parcele zatím nebyla zvláště zdůrazněna, podobně jako existence románského objektu stavěného na tehdejší úrovni, a ve spodním podlaží tedy nezahluobeného do okolního terénu.

Obr. 1: Praha 1 - Staré Město. Základní situace domu čp. 16/I (kresba S. Matoušová).

Obr. 2: Praha 1 - Staré Město, dům čp. 16/I. Situace románské zástavby na parcele. U předního domu zakresleno spodní podlaží, u zadního domu podzemní partie stavby, přičemž rovina půdorysného řezu není společná. Nadzemní situace lichoběžného domu zakreslena zvlášť. Čárkovaně znázorněna předasanační parcelní hranice (kresba S. Matoušová).

V rámci zpracovávání katalogu pražských románských domů byla věnována odpovídající pozornost i této stavbě. I když v románském stavu nejsou dochovány všechny stěny prostoru, je z existujícího kvádříkového zdiva zřetelné, že stávající zdi, částečně upravené či nahrazené zřejmě v gotickém období, kdy byl do domu dodatečně vložen valeně klenutý sklep, respektují (v jihovýchodní části jen zhruba) románské rozměry stavby. Nejlépe zachovaná je severní stěna, obsahující 9 kvádříkových řádek o maximální celkové výšce 190 cm s čitelnou linií klenebního čela v severovýchodním rohu místnosti. Dochována je i vnější líc stěny, jejíž mocnost dosahuje cca 1 m. Z vnější severní strany je k ní přiložena další zeď, jejíž východní konec byl Čárkem pova-

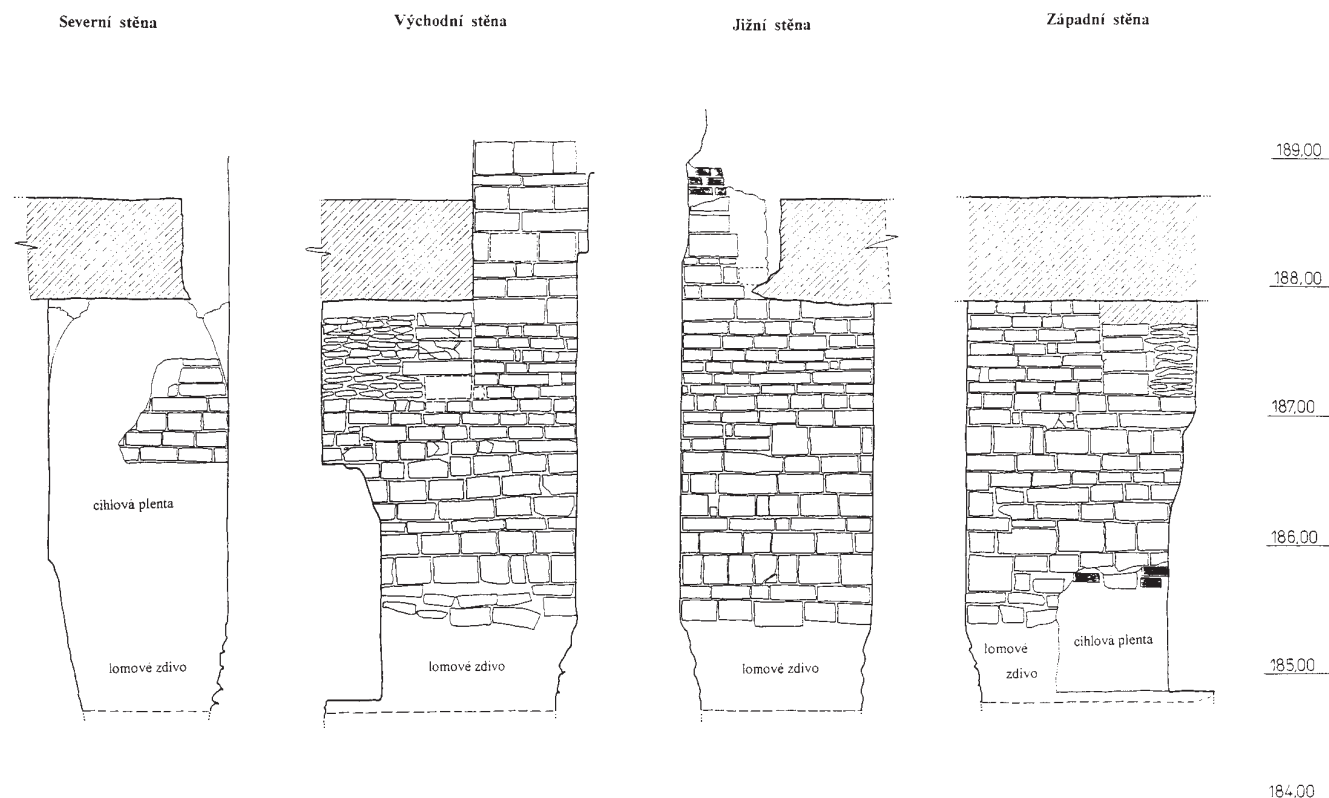
žován za románský,⁸ ale lomový charakter jejího viditelného severního líce románský původ vylučuje. Čelo klenby interiéru vybíhá ve výšce zhruba 1 m nad předpokládanou podlahou místnosti. Na východní stěně jsou v její severní části patrné dvě až tři kvádříkové řádky s dochovaným zbytkem dolní části severní špalety vstupního otvoru ve vzdálenosti 310 cm od severovýchodního nároží. Jižní špaleta je skryta nebo zničena gotickou úpravou. Kvádříkový charakter má rovněž cca 2,5 m dlouhý severní úsek západní zdi, široké také 100 cm. Originální je konečně i vnitřní jihozápadní nároží, v němž kromě krátkých úseků obou stěn zůstal dochován nejspodnější kámen koutového klenebního výběhu. Jeho umístění spolu se zbytkem klenebního čela na severní stěně dokládá existenci křížové klenby prostoru.

Při revizi dochovaného stavu objektu bylo možné doplnit další zjištění o podobě zdejší románské zástavby. Kromě výše konstatované severní špalety vstupu byla nově rozeznána kvádříková zídka mezi jihovýchodním nárožím lichoběžného domu a jihozápadním nárožím předního domu a především kvádříková jímka při východní stěně lichoběžného zadního domu (obr. 2).

Spojovací zídka, v západní partii s oběma dochovanými kvádříkovými líci, je široká 65 cm a její dochovaná partie směřuje k vnějšímu kvádříkovému líci západní strany předního domu. Tam je v současnosti zachována nevysoká část mladší-

ho, nekvádříkového pokračování zídky. Tato zídka byla v minulosti vyšší, jak dokládá neožehnutá kvádříková část vnějšího líce západní strany předního domu v místech předpokládaného dosednutí této zídky. Pokračování líce stěny směrem k jihu je výrazně rozrušeno požárem. Jihovýchodní nároží zadního domu bylo porušeno mladšími zásahy, ale směr uvedené zídky k tomuto nároží jednoznačně vede.

Z uvedeného popisu a z malé síly zdiva je zřejmé, že šlo spíše o lehkou obvodovou nebo spojovací zídku románských objektů uvnitř parcely. Protože se nalézá v komuničně neobyčejně exponované části zástavby, nelze vyloučit ani hypotézu, že v románské době zídka prostor mezi oběma kvádříkovými domy zcela neuzavírala, ale nechávala

Obr. 3: Praha 1 - Staré Město, dům čp 16/I. Pohled na stěny kvádříkové jámky (kresba S. Matoušová a M. Semerád).

při západní straně předního domu průchod ke vstupu do zadního objektu. Průchod pak mohl být uzavřen až v gotickém období.

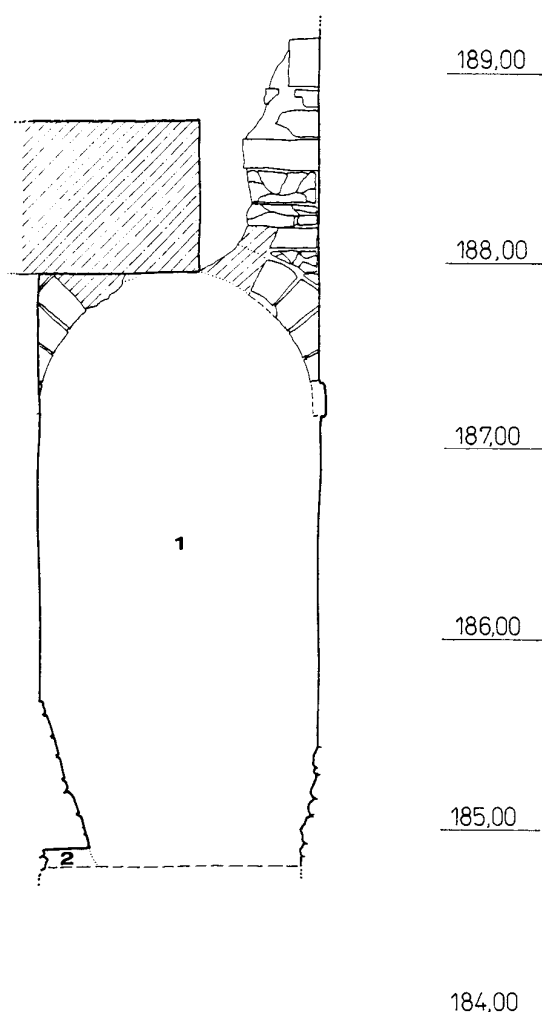
Vně východní zdi zadního domu, tedy zjevně mimo obrys lichoběžného prostoru v mezeře mezi oběma objekty, bylo patrné kvádříkové zdivo románského charakteru. Jeho postupný odkryv (za jehož umožnění děkujeme správě budov pražského magistrátu, jmenovitě ing. Černému) přinesl překvapující odkrytí zahloubeného obdélného prostoru o vnitřních rozměrech 205×150 cm. Všechny jeho čtyři stěny jsou pečlivě vyzděny z kvádříkového zdiva (obr. 3). Zatímco východní a jižní jsou přístupné v intaktním stavu, je severní stěna dnes kryta 50 cm širokou cihlovou plentou, ale za ní, jak bylo zjištěno sondou, kvádříkové zdivo zůstalo zachováno. Spodní část západní stěny je rovněž částečně zakryta šikmou cihlovou plentou. Severní část prostoru je zaklenuta valenou klenbičkou z lomové opuky, lemovanou na styku zaklenuté a vzhůru otevřené části prostoru pečlivě opracovanými klenáky. V místech při vrcholu klenbičky byly tyto klenáky dodatečně odstraněny při realizaci novodobých betonových nosníků (obr. 4). Z celkových vnitřních rozměrů zabírala klenutá část plochu 120×150 cm a vzhůru otevřená partie měla vnitřní rozměry 85×150 cm. Síla obvodového zdiva byla zjištělná u jižní a severní stěny a dosahovala u nich 80, resp. 60 cm. Směrem k západu byl prostor zřejmě zčásti zapuštěn do síly východní zdi zadního domu, kterou zužoval na 70 cm. Hloubka zaklenuté části prostoru činila mezi dnem a nasazením valené klenbičky cca 150 cm, po předpokládaný vrchol klenby pak 230 cm.

Odstraňovaný zásep prostoru, tvořený převážně vrstvami hlinitého a písčitého charakteru, obsahoval nepříliš bohatý soubor nálezů. Většinu z nich tvořily keramické zlomky 12. a 13. století, které se do zásepů dostaly druhotně,

patrně z nedalekého okolí. Definitivní zánik funkce objektu datuje kvantitativně menší množství nálezů keramiky a skla 16. - 17. století, které se vyskytuje ve většině poloh zásepů. Ještě předtím ale pravděpodobně došlo k dodatečnému prohloubení prostoru, protože kvádříkové zdivo obdélného půdorysu ve své spodní části přechází do velmi nepravidelné oválné partie z lomového zdiva, která pokračuje dále do hloubky (obr. 4). Ve spodní partii se změnil i charakter zásepů, když hlouběji v partiích pod cihlovými plentami pokračuje výrazně bahnitější mazlavý materiál s charakteristickým zápachem, z jehož povrchové části byly získány fragmenty keramické nádoby 14. století. Geologickou sondovací tyčí bylo ověřeno, že organická výplň pokračuje minimálně do hloubky dalších 2 m. Především ze statických důvodů nebyl tento zásep dále vybírán.

Ve zdivu nad klenbičkou bylo ještě možné sledovat pokračování prostoru směrem vzhůru. Půdorys nadzemní části byl mírně lichoběžný o vnitřních rozměrech cca 95×110 cm a na severu a jihu byl vymezen zdívem o síle 75 a 70 cm. Nejistá síla východní stěny se zřejmě od těchto čísel příliš neodlišovala. Vzhledem k tomu, že neznáme přesně linii vnějšího líce východní stěny zadního domu, ani linii vnějšího líce východní stěny popisovaného útvaru, můžeme jeho vnější rozměry pouze předpokládat kolem hodnot 175×240 cm.

Interpretace odkrytého objektu je zřejmě jednoznačná. Z východní stěny zadního domu vystupoval do úzké mezeře mezi ním a předním domem nevýrazný rizalit, jehož vnější líc jižní stěny licovala se severní vnitřní špaletou vstupu do objektu, resp. jeho spodního podlaží. Vzhledem k existenci zahloubené partie rizalitu, která je zjevně odpadkovou jámkou, můžeme tento rizalit považovat za rizalit záchodový, jehož rozměry nad úrovní terénu byly menší než

Obr. 4: Praha 1 - Staré Město, dům čp. 16/I. Řez jímkou v místě hrany zaklenutí. 1 - stavební zásyp kvádřikové části jímky ze 17. století, 2 - humózní zásyp dodatečně podhloubené partie jímky ze 14. - 15. století (kresba S. Matoušová a M. Semerád).

rozměry podzemní jímky. Mezi západní stěnou předního domu a východním lícem rizalitu zbývala mezera cca 125 cm. Během dalšího vývoje objektu byla patrně shledána kapacita jímky nedostačující a zřejmě někdy v gotickém období byla jímka dále podhloubena a podezděna v půdorysu značně nepravidelným oválným lomovým zdívem, odpovídajícím konstrukcím vrcholně středověkých studní nebo odpadních jímek. Můžeme předpokládat, že její zásyp zřejmě obsahuje nálezy z doby používání po této dodatečné úpravě, když předpokládané nálezy na dně by mohly (v případě nevybírání obsahu jímky) datovat tuto úpravu. Originální románská partie jímky byla zasypána až v novověku zásypem souvisejícím spíše s výkopy v okolí objektu než s původní funkcí jímky. Původní úprava dna se nezachovala, pravděpodobně je, že s ohledem na možnost vsakování nebylo dno ve vltavských šterkopiscích speciálně upravováno.

Relativní chronologie zadního domu v rámci románské zástavby parcely není za současného stavu jednoznačně určitelná. Úvahy o zařazení zadního domu jako třetí fáze zástavby zůstávají tak pouze myšlenkovou konstrukcí, jež ovšem nemusí být nereálná. Jediným použitelným faktem jsou větší rozměry kvádříků vnitřního líce a jejich ledabylejší opracování ve srovnání s oběma fázemi předního ob-

jektu, protože takto charakterizované stavební prvky bývají obecně pokládány za mladší.

Byť v uvažovaném schématu vývoje románské zástavby na parcele domu čp. 16/I by mohla být u zadního objektu celkem logická spíše jeho hospodářská funkce, existence záchodového rizalitu jednoznačně dokládá existenci horního podlaží a jeho funkci obytnou.

Zjištěný záchodový rizalit domu čp. 16/I je prvním dokladem tohoto užitkového útvaru u pražských románských domů. Ze srovnatelných románských objektů jsou zatím k dispozici jen útržkovité informace. Z materiálu publikovaného M. Radovou je našemu případu patrně nejbližší rizalit mohutného věžovitého domu, zvaného Stenshofturm, v porýnském Essenu ze 2. poloviny 12. století.⁷⁾ Rizalit vystupuje z obrysu mírně obdélné stavby při jednom z nároží, má velikost cca 120 × 230 cm a je v obou podlažích klenutý. Při podrobnějším studiu dostupné literatury by bylo zřejmě možné uvést obdobných případů více, i když interpretace původního stavu v místech často dodatečně upravených není vždy jednoznačná, např. Graue Haus ve Winkel rovněž v Porýní.⁸⁾ V městském prostředí se až do pozdního středověku jinak běžně užívaly latríny v dvorních částech zástavby, a to jak v našem prostředí,⁹⁾ tak v sousedních zemích.¹⁰⁾ U bohatších vícepodlažních domů existovaly jistě dřevěné, případně zděné záchody jako součást pavlačí při dvorním průčelí, jejichž stopy nebo výrazně mladší provedení nalézáme při stavebně historických průzkumech dodnes, zejména v menších městech a někdy jsou doložitelné i archeologicky.¹¹⁾ Zvláštní úzké uličky, fungující jednak jako hranice parcely, jednak jako jakési stoky, které jsou známy např. z jihozápadního Německa nebo severovýchodního Švýcarska pod termínem Ehgräben¹²⁾ a jejichž vznik je spojován s procesem přechodu ke kamenné městské zástavbě,¹³⁾ z našich měst neznáme. Do těchto prostor ústily otvorem nebo dřevěnými rourami odpady z výše umístěných prevetů, které byly převážně rovněž dřevěné a které se např. v Curychu dostávají do interiéru domu teprve na přelomu 13. a 14. století¹⁴⁾ a používány byly prakticky až do novověku.

Analogie musíme hledat v románském období především v hradní architektuře. V tomto prostředí dostatek místa a síla používaných zdí vedly spíše k typologicky pohodlnějšímu situování uvnitř dispozice a v tloušťce obvodového zdiva, tedy bez vnějšího rizalitu. Z domácích příkladů je možné zmínit pozdně románskou Přimdu, kde je sice záchod umístěn v nevelkém přístavku na západní straně obytné věže, ale vlastní vývod z něj ústí mimo jeho půdorys¹⁵⁾ a samotný přístavek zřejmě plnil ještě další obytné funkce.¹⁶⁾ Na útočiště věži pozdně románského hradu Lokte je záchod kompletně situován v síle zdiva.¹⁷⁾ Samostatné záchodové rizality, přizděné k obvodové hradbě, jsou známy až od 13. století. Konstatovány byly na Křivoklátě a Jivně.¹⁸⁾ V případě Jivna je to věžice na jižní vnější straně vnitřního hradu, situovaná právě v té relativně nevelké partii hradu, kde na historickém plánu k obvodové hradbě nepřiléhá žádná vnitřní stavba.¹⁹⁾ Zástavba v těchto místech snad ale byla rozebrána v mladších obdobích.²⁰⁾ Na Křivoklátě je záchodová věž situována v sousedství severního paláce z doby Přemysla Otakara II.²¹⁾ a nemá s ním přímé spojení. Naopak v úzkém kontaktu s obytnými prostory je záchodový rizalit tzv. purkrabského paláce na hradu Bezděz.²²⁾ Jednoznačný zá-

Obr. 5: Hrad Lockenhaus (Burgenland, Rakousko). Záchodový rizalit u pozdně románské věže hradu. Pohled od severu (foto J. Škabrada, 1998).

chodový rizalit obytné stavby v mladším období se dochoval až u tvrze v Litovicích,²³⁾ vzniklé v rozmezí let 1329 - 1343,²⁴⁾ kdy je v užití rizalitů spatřován francouzský vliv.²⁵⁾

Z cizího prostředí je nutné zmínit ze známějších objektů palác na hradě Wartburg, kde jsou záchody ve vazbě na obytné místnosti jak v tloušťce zdiva, tak v samostatné místnosti, ale bez rizalitů na obvodu stavby.²⁶⁾ Na císařské falci v Chebu byly v obytném patře záchody v obou komnatách vytápěných krby, a to zřejmě jako vysunuté dřevěné prevety.²⁷⁾ Z poněkud mladšího období je možné upozornit především na hradní architekturu Friedricha II. v jižní Itálii. Proslulý Castell del Monte například u svých osmi polygonálních vysunutých věžic kromě primárního obranného účelu horizontálně i vertikálně střídá důmyslným systémem i funkce komunikační a odpadní, přičemž záchody jsou ve věžicích situovány vesměs v tloušťce zdiva.²⁸⁾ Situace srovnatelná s pražskou byla zjištěna u lokality Gravina di Puglia, která je vybavená čtveřicí nevelkých rizalitů na vnějším plášti hradu. Tyto přístavky, přizděné na spáru k hradbě, neměly zřejmě fortifikační funkci²⁹⁾ a u rizalitu nejbližšího jižnímu rohu stavby byla při návštěvě konstatována v úrovni přízemí existence klenby, která uzavírala z větší části uzavřený prostor se zhruba čtvercovým otvorem v klenbě, velmi podobný pražské zděné jímce. Z geograficky bližších analogií lze upozornit na hrad Lockenhaus v rakouském Burgenlandu, u něhož je do spodní části původně zřejmě záchodového rizalitu na severní straně věže do datečně vloženo prostorově velmi stísněné schodiště (obr. 5 a 6). Samotná věž je datována do 13. století³⁰⁾ a obsahuje po-

Obr. 6: Hrad Lockenhaus (Burgenland, Rakousko). Vnitřek horní části záchodového rizalitu - pohled vzhůru (foto J. Škabrada, 1998).

zděné románské stavební detaily.

Na úvahy o provenienci takto specifického prvku vybavení obytné části románských domů a jeho postupu do Prahy je vzhledem k zatím nedostatečnému zpracování této specifické problematiky asi ještě příliš brzy i z toho důvodu, že dokumentace románských domů z jižní a západní Evropy neposkytuje zatím dostatek srovnávacího materiálu. Při specifickém stavu zachování pražských románských domů (a zejména jejich dnes už neexistujících horních obytných podlaží) je ale zřejmé, že nález asi zůstane ve zdejších prostředí zcela ojedinělý.

Práce je součástí projektu řešeného s podporou grantu GA ČR reg. č. 404/96/1104.

POZNÁMKY

- 1) Zd. Dragoun - J. Škabrada - M. Tryml, *Zděné šije pražských románských domů*, *Průzkumy památek* 5/1, 1998, s. 60.
- 2) R. Hlubinka, *Románské domy na Starém Městě pražském*, *Zprávy památkové péče* 7, 1947, s. 33, 37.
- 3) J. Čarek, *Románská Praha*, Praha 1947, s. 357 - 358.
- 4) A. Merhautová, *Rané středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, s. 273 - 274; V. Piša, *Románské domy v Praze*, *Monumentorum tutela* 7, 1971, s. 101; D. Líbal, *Praha románská - Architektura*. In: *Praha středověká*, Praha 1983, s. 106; D. Líbal - J. Muk, *Staré Město pražské*, Praha 1996, s. 48 - 49.
- 5) J. Čarek, cit. v pozn. 4, s. 357; V. Piša, *Obytné domy pražského raného feudalismu*, neubl. diplomová práce katedry dějin umění KU, Praha 1963, s. 39; A. Merhautová, cit. v pozn. 3, s. 274.
- 6) J. Čarek, cit. v pozn. 3, s. 357.
- 7) M. Radová, *Románský dům v Evropě a jeho vyznění v gotice*. In: M. Radová - J. Škabrada, *Románské stavitelství*, ČVUT Praha 1992, s. 157.
- 8) M. Radová, cit. v pozn. 8, s. 131; O. Völckers, *Deutsche Hausfibel*, Leipzig 1939, s. 35.
- 9) Charakteristický je např. komplex odpadních jímek na dvoře domů čp. 26 a 27 v Mostě - T. Velínský, *K dendrochronologickému výzkumu středověkých nálezů z Mostu*, *Archaeologia historica* 2, 1977, s. 301. Těmž dvě desítky odpadních jímek a druhotně stejně využitých studní byly zjištěny při výzkumu na jediné parcele v Rybné ulici - Zd. Dragoun - M. Tryml, *Praha 1 - Staré Město*, Rybná ul. čp. 682/I. In: *Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1992 - 1994*, s. 243. Napříště bude třeba se zamyslet nad specifikací funkcí těchto jam, z nichž jednoznačně fekální obsah měly jen některé.
- 10) Např. J. Oexle, *Versorgung und Entsorgung nach dem archäologischen Befund*. In: *Stadtluft, Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300*. Landesdenkmalamt Baden-Württemberg und Stadt Zürich 1992, s. 365. E. Höfler - M. Illi, *Versorgung und Entsorgung im Spiegel der Schriftquellen*, tamtéž s. 354. H. Rötting, *Das ostsächsische Doppelhaus des hohen Mittelalters im archäologisch - rechtshistorischen Befund von Braunschweig*. In: *Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa*, *Památky archeologické - supplementum* 6, Praha 1996, obr. 5 a 7. C. Busko, *Zaplecze gospodarce kamienicy*

mieszczanskij. In: Architektura Wrocławia, Tom I, Dom. Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1995, s. 96.

- 11) Např. fekální jáma přiložená k dvornímu průčelí stavby dřevěného domu z 12. století z Villingen - P. Donat, Zum städtischen Hausbau des Hochmittelalters in Mittel- und Süddeutschland. In: Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa, Památky archeologické - supplementum 6, Praha 1996, obr. 3.
- 12) J. Oexle, cit. v pozn. 7, s. 365.
- 13) Tamtéž, s. 371.
- 14) J. E. Schneider, Der mittelalterliche Steinbau in Zürich. In: Stadtluft, Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300. Landesdenkmalamt Baden-Württemberg und Stadt Zürich 1992, s. 246.
- 15) D. Menclová, České hrady I, Praha 1972, obr. 127.
- 16) T. Durdík, Encyklopedie českých hradů, Praha 1995, s. 240.
- 17) J. Anderle, Pozdně románský hrad Loket, Průzkumy památek 5/1, 1995, obr. 11.
- 18) T. Durdík, cit. v pozn. 16, s. 233.
- 19) T. Durdík, Počátky a geneze hradů 13. století v přemyslovském loveckém hvozdu, Muzeum a současnost 5, 1982, obr. 9.
- 20) T. Durdík, cit. v pozn. 16, s. 125.
- 21) T. Durdík, cit. v pozn. 16, s. 153 - 154.
- 22) Za upozornění děkujeme J. Varhaníkovi a T. Durdíkovi.
- 23) M. Rykl, Litovice - hloubkový průzkum tvrze, Průzkumy památek 2/1, 1995, s. 65.
- 24) Tamtéž, s. 66.
- 25) Tamtéž, s. 66.
- 26) O. Völckers, cit. v pozn. 8, s. 55.
- 27) D. Menclová, cit. v pozn. 15, s. 88 a 90.
- 28) H. Götze, Castel del Monte. Gestalt und Symbol der Architektur Friedrichs II., München 1984, s. 54.
- 29) J. Varhaník, K původu stavebního typu hradu Špilberka, Archaeologia historica 23, 1998, s. 385.
- 30) H. Prickler, Burgen und Schlösser, Ruinen und Wehrkirchen im Burgenland, Wien 1972, s. 91.

DER FUND EINES ABORTRISALITS IM ROMANISCHEN HAUS KONSKR.-NR. 16/I IN DER ALTSTADT IN PRAG

Im Rahmen der Bearbeitung eines Katalogs der Prager romanischen Häuser widmete man die entsprechende Aufmerksamkeit der romanischen Bebauung des Grundstückes des einstigen Hauses Konkr.-Nr. 16/I in der Prager Altstadt, dessen Kern zu den bekanntesten und prächtigsten frühmittelalterlichen Wohngebäuden Prags zählt. In der hinteren Partie der Parzelle existiert ein weiterer alleinstehender romanischer Bau, wohl eines etwas späteren Ursprungs als der Kern, dessen Untergeschoss im Gegensatz zur überwiegenden Mehrheit der übrigen Häuser nicht eingetieft, sondern auf dem Niveau des umliegenden Geländes ausgebaut wurde. Bei seiner umständlichen Dokumentierung wurde eine kleine romanische Mauer festgestellt, die ihn mit dem Kern verbunden hatte; man registrierte eine Laibung des Eingangs in das Gebäude und entdeckte schließlich an der Ostwand des Hauses eine rechteckige aus Steinquadern gemauerte Abfallgrube mit den Innenmaßen 205 zu 150 cm und den vorausgesetzten Außenmaßen 175 zu 240 cm. Es handelt sich offensichtlich um einen Abortrisalit, der den ersten Beleg der Existenz solcher Einrichtung bei romanischen Häusern in Prag und den einzigartigen glaubwürdigen Beweis für die Wohnfunktion der Obergeschosse jener sämtlich physisch nicht mehr existierenden Häuser darstellt. Wahrscheinlich in der Gotik vertiefte man die Abfallgrube nachträglich mit dem ovalen Grundriss minimal um weitere 2 m. Die humose Füllung dieses Teiles der Grube bleibt bislang nicht ausgefüllt. Aus der romanischen Periode kennt man entferntere inländische Analogien bisher lediglich aus der Burgenbaukunst. Baulich vergleichbare Elemente kann man an einigen romanischen Häusern im Rheinland und an den relativ entfernten Burgen Friedrich II. in Süditalien (Gravina di Puglia) finden.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Prag 1-Altstadt. Situation des Hauses Konkr.-Nr. 16/I (Zeichnung von S. Matoušová).

Abb. 2: Prag 1-Altstadt, Haus Konkr.-Nr. 16/I. Situation der romanischen Bebauung der Parzelle. Vom Vorderhaus Untergeschoss eingezeichnet, vom Hinterhaus Untergrundpartien; die Grundrißebene ist nicht die gleiche. Die

oberirdische Situation des trapezförmigen Hauses extra eingezeichnet. Gestrichen - Parzellengrenze aus der Vorassanationszeit (Zeichnung von S. Matoušová).

Abb. 3: Prag 1-Altstadt, Haus Konkr.-Nr. 16/I. Ansicht der Quaderwände der Abfallgrube (Zeichnung von S. Matoušová und M. Semerád).

Abb. 4: Prag 1-Altstadt, Haus Konkr.-Nr. 16/I. Schnitt über die Grube im Orte der Gewölbekante: 1 - Bauschutt aus dem 17. Jahrhundert in dem aus Steinquadern gemauerten Teil der Grube, 2 - humose Füllung aus dem 14.- 15. Jh. in der nachträglich untergrabenen Partie der Grube (Zeichnung von S. Matoušová und M. Semerád).

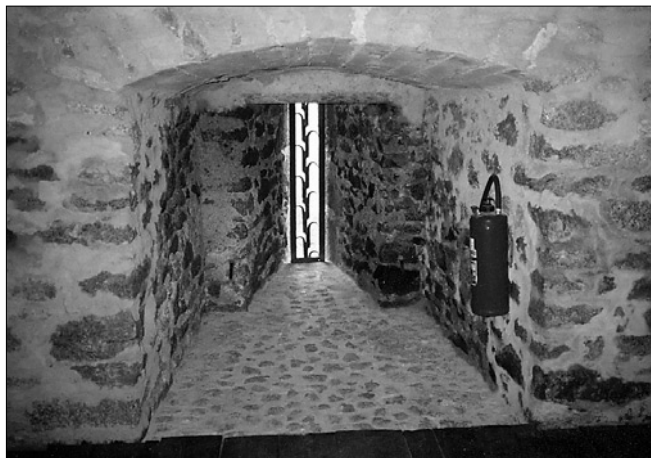
Abb. 5: Burg Lockenhaus (Burgenland, Österreich). Abortrisalit am spätromantischen Burgturm, Ansicht von Norden (Aufnahme J. Škabrada, 1998).

Abb. 6: Burg Lockenhaus (Burgenland, Österreich). Innenraum des Oberteils des Abortrisalits - Blick aufwärts (Aufnahme J. Škabrada, 1998).

(Übersetzung J. Noll)

POZDNĚ ROMÁNSKÉ KOMOROVÉ STŘÍLNY HRADU LANDŠTEJNA

JIŘÍ VARHANÍK

Obr. 1: Landštejn, komorová střelna v severovýchodní zdi velké věže (foto J. Varhaník, 1997).

Za vrchol fortifikační architektury 13. století je pokládán typ francouzského kastelu.

Základními skladebnými jednotkami jeho dispozice jsou válcové věže, umožňující křížové postřelování prostoru před kurtinami. Účinnost tohoto flankovacího systému se ovšem odvozovala nejen od vzájemného vztahu věží a kurtin, ale především od počtu a umístění střeleckých stanovišť. Ta se proto neomezovala jen na obvyklé ochozy, ale fortifikace byla koncipována tak, aby bylo možné tyto prostředky aktivní obrany situovat i v nižších úrovních. Tyto střelny pro lukostřelce, zpravidla v podobě výklenků vynechaných v mase zdiva, se navenek uplatňují jako úzké, avšak nápadně vysoké otvory, a dotvářejí tak charakteristické vzezení těchto západoevropských staveb.

Přes předpoklad poměrně časného importu francouzského kastelu do tehdejšího českého království, v případě Týřova a Konopiště dokonce přímého, nezprostředkovaného, však zaráží okolnost, že na žádné z těchto staveb se jednoznačně nepodařilo zjistit výskyt takovýchto střel. Bez